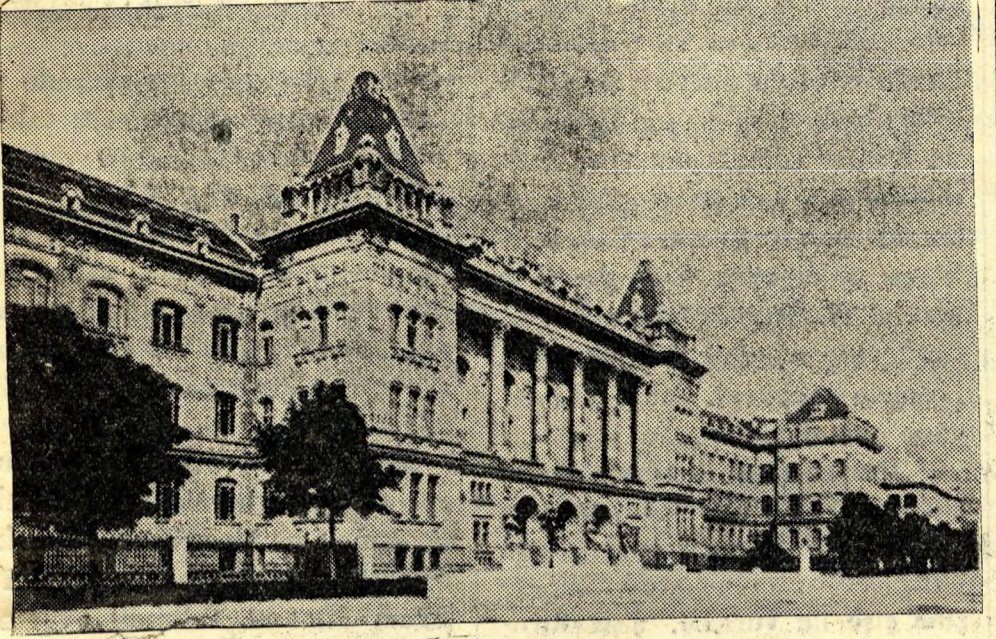

İlim Hayatı

Macaristanda Darülfünunlar ve diğer ilim müesseseleri

Şimdiki vaziyette Macaristan nüfusunun binde on dokuzunu Darülfünun mezunları teşkil etmektedir

Yazan : Végh Jenő

Peştede yüksek Mühendis mektebi

Profesör Malşın İstabil Darülfünunu hakkında Maarif vekâletine tevdi ettiği rapor, ilim muhitinde epeyi münakaşayı mucip ve günün meselesi olmuştur.

Darülfünun tedrisatı, bütün milletin hayatı için pek çok ehemmiyeti haiz bir meseledir; çünkü bu müessesese milletin mukadderatına hâkim olacak münevver gençliğin yetişeceği bir irfan ocağıdır.

Milletin medeniyet sahasında yükselmeleri ve yahut geri kalmaları hususunda, gençliğin Darülfünundan alacağı feyiz ve irfanın çokluğu ve azlığının oldukça tesiri vardır. Onun için millet Darülfünunlar ve yüksek ilim ocakları tesis ediyor ve bu müesseselerin tedrisatını, milletin yükselmesi için elverişli bir şekilde ve son tarakkıyatın icabına göre düzenliyorlar.

Bu makalemle, kardeş Türk efkârı umumiyesine Macar Darülfünunları ve yüksek ilim ocaklarını, küçük bir malûmat vermek suretile tanıtmak istiyorum..

Evvelce Macar Darülfünunlarında ve yüksek mekteplerinde bir çok Türk gençleri yetişmiş iken bugün maalesef adetleri günden güne azalmaktadır.

Macaristanda ilk Darülfünun 1367 tarihinde Peç (Pécs) şehrinde Kmal Layoş tarafından tesis edilmiştir. Bu Darülfünun, merkezi Avrupada tesisi itibarile ikincidir. Bundan sonra Obuda şehrinde 1389 senesinde ikinci Darülfünun tesis edilmiştir.

İlim ve irfanın muhibbi olan meşhur Kmal Matyaş Pojony (Porsony) şehrinde 1467 tarihinde dört fakülteden müteşkil bir Darülfünun tesis etmekle memlekete üçüncü Darülfünun kazandırmıştır.

O devirde, memleketin geçirdiği muharebeler ve karışıklıklar.. Bu üç irfan müessesesinin kapanmasına sebebiyet vermiştir. Bundan sonra, on altıncı asırda Macaristanda baş gösteren katolizm ve protestantizm gibi dinî mücadeleler neticesi her iki din mensubini tarafından, rakabet yüzünden muhtelif mektepler tesis edilmiştir. Bunlardan bir kısmı yüksek protestan (Kalvinist) mektepleri, zamanımıza kadar devam edegelmiştir. Bu cümleden Şavoşpatak (Şavospatak) taki yüksek ilim akademisi: 1531 de, Kolojvar (Kolozsván) daki 1581 de, Debnetsen (Debvecen) daki 1588 de, tesis olunmuştur. Türklerin dostu ve mütefiki bulunan Evdel hükümdarı Bethlen Gábor Gyulafehévâr şehrinde 1626 da bir Darülfünun tesis etmiştir. Protestanlardan Luteranlar Eperyeş (Eperjes) şehrinde 1667 de bir yüksek ilim ocağı tesis ettiler.

Bugün, anayurdandan üçte ikisini kaybeden Macaristanda altı Darülfünun bulunuyor ki, onlar da şunlardır:

Budapeşte Darülfünunu 1635 tarihinde Nagyszombat şehrinde Kardinal Pásmán Péler tarafından vücudaya getirilmiştir. Bu Darülfünunu

1777 de Budaya ve sonra 1784 te Peşteye naklettiler.

Katolik ilâhiyat, hukuk ve mülkiye, tıp ve eczacı, ve felsefe ile hikmeti tabiiye fakültelerini havidir. Bütün Macar Darülfünunları arasında bu Darülfünun en büyük ve en çok talebeleri olanıdır.

600,000 cilt kitabı havi büyük bir kütüphanesi vardır.

Bugünkü Szeged Darülfünunu, Macar teşri heyeti tarafından 1872 tarihinde Kolozsvâr şehrinde tesis edilmiş iken, büyük harpten sonra Trianon müahedesi mucibince bu şehir Romenlere terkedildiğinden Darülfünun Szeged şehrine naklolunmuştur. Maalesef bu Darülfünunun bütün levazım ve lâboratuvarları Romenlere kalmıştır. Şimdi Szegedteki Darülfünun, asrî bir şekilde yeniden tesis edilmiş olup ve hukuk — mülkiye, tıp — eczacı, felsefe — lisaniyat — tarih, riyaziyat — hikmet fakültelerinden ibaret dört şubeyi havidir.

Debrecen Darülfünunu, 1912 senesi teşri heyetinin kabul ettiği bir kanunla vücuda getirilmiştir. Kalvinist ilâhiyat, hukuk — mülkiye, tıp, felsefe — riyaziyat — hikmet fakültelerini havi olup Macaristanın en asrî Darülfünununu teşkil ediyor. Bu Darülfünun, Debrecen şehri yanındaki ormanlıkta, bütün fakültelerini bir araya toplamış, burası adetâ bir Darülfünun şehri halini almıştır.

Pécs Darülfünunu keza Macar teşri heyetinin 1912 senesinde verdiği kanunu ile Pozsony şehrinde vücuda getirilmiş iken, büyük harpten sonra Trianon müahedesi mucibince bu şehir Çeklere terkedildiğinden, Darülfünun evvelce Budapeşteye, sonra Pécs şehrine naklolunmuştur. Şimdi Pécs'teki Darülfünun asrî bir şekilde yeniden tesis edilmiş bulunmaktadır. Hukuk — mülkiye, tıp, felsefe — riyaziyat — hikmet ve ayrıca Sopron şehrinde bulunan ilâhiyat fakültelerinden ibaret dört şubeyi havidir.

Budapeşte Fen Darülfünununun esası 1844 te hazırlanmış ve 1871 de Darülfünun ünvanı verilerek: 1, umumî mühendislik, 2, makine mühendisliği, 3, mimarlık, 4, kimyagerlik ve 5, iktisat şubelerine ayrılmıştır. Bu Darülfünun Tuna kenarındaki muazzam binası ve gayet asrî lâboratuvarları ile beynelmîl şöhreti kazanmış bir Darülfünundur. Bir çok memleketlerden bu darülfünundan istifade etmek için geliyorlar.

Budapeşte İktisat Darülfünunu 1919 ta lüzumu hakkındaki bir çok münakaşadan sonra Macar teşri heyeti tarafından Macar iktisadî hayatın yükseltmek maksadile kabul edilen bir kanun ile teşekkül etmiştir. Bu Darülfünunun fakültesi: Mülkiye — siyasiyat, ticaret, ziraat, yüksek muallim mektebi.

Macaristandaki istatistiğe göre 756 müderrisi ve 11558 talebesi vardır.

Bu Darülfünunlardan maada 3 hukuk, 17 ilâhiyat akademisi ve on dört muhtelif yüksek akademi ve mektep vardır ki, bunlar arasında 3 yüksek ziraat akademisi ve yüksek baytar mektebi, yüksek orman ve maden mektebi, muzik akademisi, güzel san'atlar akademisi, tiyatro san'at akademisi, idman yüksek mektebi, ilh... gibi mektepler zikre şayandır. Bütün bu saydığımız ilim müesseseleri 1926 — 27 senesinde 40 a baliğ olmuş ve müderris adedi 1151 e, talebe adedi de 15757 ye çıkmıştır.

Şimdiki vaziyette, Macaristan nüfusunun binde 9 unu Darülfünun mezunları teşkil etmektedir; bunda erkekler binde 18, kadınlar binde $\frac{1}{2}$ nisbetindedir.

Végh Jenő